

The Compatibility of Miracle and the Laws of Nature According to Robert Larmer's Perspective

Navid Yari*

Mansour Nasiri**

Abstract

The present research examines the perspective of Robert Larmer, a contemporary Christian philosopher and theologian and professor at the University of New Brunswick, Canada, on the relationship between miracles and natural laws. Larmer considers a miracle to be an event in nature that has religious significance and which nature alone, without direct divine intervention, cannot create. By distinguishing between natural laws and the material conditions to which these laws are applied, he concludes that natural laws are compatible with miracles; because a miracle can occur through divine intervention in initial material conditions without violating natural laws. Accepting direct divine intervention in nature -as Larmer claims- faces two significant challenges. The first challenge is based on conservation laws in physics, which assert that divine intervention would violate these laws, and the second challenge is based on the principle of nature's causal closure, which denies any supernatural causation in nature. The article ultimately addresses these two challenges and, by differentiating conservation laws into strong and weak principles, demonstrates that naturalists' interpretation of conservation laws is incorrect. It will also be argued that naturalists' reference to the principle of causal closure to negate miracles is a form of begging the question. Consequently, by responding to these two fundamental challenges, Larmer's perspective will be reinforced.

* M.A. in Philosophy of Religion, Farabi Campus, University of Tehran (Corresponding Author),
yarinavid@chmail.ir

** Associate Professor of Philosophy of Religion, Farabi Campus, University of Tehran,
nasirimansour@ut.ac.ir

Date received: 28/07/2025, Date of acceptance: 04/10/2025

Keywords: Miracle, Laws of Nature, Robert Larmer, Laws of Conservation, Causal Closure of Nature.

Introduction

Miracles are among the foundational topics in the philosophy of religion, consistently attracting the attention of theologians, religious scholars, and philosophers. Theists believe that God is not only the creator of the universe and the laws of nature, but also occasionally imposes His will beyond the natural order—an act referred to as a miracle. This belief raises fundamental questions about how miracles occur and how they relate to the laws of nature. From Saint Augustine to David Hume, various perspectives have been offered regarding the nature and possibility of miracles. Hume’s definition of a miracle as “a violation of the laws of nature” sparked extensive debates that continue to this day.

This study examines the view of Robert Larmer, a contemporary philosopher and theologian, on the relationship between miracles and the laws of nature. In his works—particularly *Water into Wine: An Investigation of the Concept of Miracle* and *The Legitimacy of Miracle*—Larmer presents two key claims: first, that violating natural laws is not a necessary condition for defining a miracle; and second, that miracles can occur through divine intervention in initial material conditions. Using an analytical method, this paper outlines Larmer’s position, explores two major criticisms—namely, the principle of energy conservation and the causal closure of nature—and evaluates his responses.

Materials & Methods

The research method employed in this article is descriptive-analytical. Through rational analysis of empirical and philosophical findings, the study aims to articulate Robert Larmer’s perspective on the relationship between miracles and the laws of nature, and to provide a reasoned defense against the criticisms raised toward his view. The sources used include Larmer’s own works as well as critical articles addressing his theory. Furthermore, given the comparative approach of the article, more general sources have also been utilized to clarify the position of Larmer’s theory among other existing viewpoints.

Discussion & Results

There are four general approaches to the relationship between miracles and the laws of nature: the conflict-based approach, the contrast-based approach, the compatibility-based approach that denies divine intervention, and the compatibility-based approach that affirms divine intervention. In his works, Robert Larmer seeks to defend the fourth approach. To do so, he distinguishes between the laws of nature and material conditions, arguing that a miracle is the result of divine intervention in material conditions—an event that, while compatible with natural laws, carries religious significance. Larmer’s proposed solution has been criticized by naturalists and some theologians. This article addresses those critiques and evaluates Larmer’s responses.

Conclusion

Robert Larmer identifies three essential features of miracles: their religious significance, their realization through direct divine intervention, and their compatibility with the laws of nature. By distinguishing between natural laws and material conditions, Larmer seeks to explain miracles within a framework that does not violate scientific order. According to his view, God can intervene in material conditions without breaching natural laws, by creating or annihilating matter or energy.

This perspective faces two major objections: first, its apparent conflict with the law of conservation of energy; and second, the principle of causal closure, which holds that the universe is a causally closed system relying solely on natural causes. In response, Larmer argues that the law of conservation applies only within closed causal systems, and that the principle of causal closure is neither scientifically confirmed nor philosophically defensible. Evidence from cosmology, such as the Big Bang theory, and from interactionist theories in the philosophy of mind, suggests that the universe may be an open causal system—thus allowing for the possibility of divine intervention in the form of miracles

Bibliography

- Aquinas, T. (1928), *The Summa Contra Gentiles: The Third Book - Parts I & II*, London: Burns Oates & Washbourne.
- Augustine, S. (2015), *City of God*. Translated by Marcus Dods. Roman Roads Media.
- Corner, D. (2007), *The Philosophy of Miracles*, First, New York, Continuum.

- Craig, W. L., & Copan, P. (2004), *Creation Out of Nothing: A Biblical, Philosophical, and Scientific Exploration*. Baker Academic.
- Dadjoo, Ebrahim. (2020). *New Essentialism and New Metaphysics*. Zehn (Mind), No. 84, pp. 77–112. [in Persian]
- Dardis, A. (2008), *Mental Causation: The Mind-Body Problem*. New York, Columbia University Press.
- Flew, A. (1966), *God and Philosophy*. London: Hutchinson & Co.
- Fodor, Jerry (1981), “*The Mind-Body Problem*. Scientific American”, 244(1), 114-25.
- Holland, R. F. (1965), “*The Miraculous*”. American Philosophical Quarterly, 2(1), 43-51.
- Hume, D. (2007), *An Enquiry Concerning Human Understanding*, First, Oxford, Oxford University Press.
- Larmer, R. (1988), *Water into Wine? An Investigation of The Concept of Miracle*, First, Montreal, McGill-Queen’s University Press.
- Larmer, R. (2011), “*Miracles, Divine Agency, and the Laws of Nature*”. Toronto Journal of Theology, 27(2), 267-290.
- Larmer, R. (2013), *The Legitimacy of Miracle*, First, Lanham, Lexington Books.
- McDermid, K. (2008), *Miracles: Metaphysics, Physics, and Physicalism*. Religious Studies, 44, 125-147.
- Murphy, N (2009). "Divine action in the natural order: Buridan’s ass and Schrödinger’s cat". In: F.L. Shults, N.C. Murphy and R.J. Russell, eds. *Philosophy, science and divine action*. Boston: Brill, pp. 325–357.
- Narimani, Nima; Zare, Rouzbeh; Kadkhodapour, Jamal; & Shahin-Nia, Niloofar. (2022). *Free Will and Contemporary Scientific and Philosophical Challenges*. Tehran: Parsik Publications. [in Persian]
- Nasiri, Mansour. (2018). *Inference to the Best Explanation*. Qom: Islamic Sciences and Culture Research Institute. [in Persian]
- Papineau, D. (1993), *Philosophical Naturalism*. Oxford: Blackwell.
- Swinburne, R. (1970), *The Concept of Miracle*, First, London, Macmillan.
- Twelftree, G.H. (2011). *The Cambridge Companion to Miracles*. Cambridge: Cambridge University Press.

سازگاری معجزه و قوانین طبیعت براساس دیدگاه رابرت لارمر

نوید یاری*

منصور نصیری**

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی دیدگاه رابرت لارمر، فیلسوف و الهیدان معاصر مسیحی و استاد دانشگاه نیویرانزویک کانادا، درباره رابطه معجزه و قوانین طبیعت می‌پردازد. لارمر معجزه را رویدادی در طبیعت می‌داند که دارای اهمیت مذهبی است و طبیعت به تنهایی و بدون مداخله مستقیم الهی توانایی ایجاد آن را ندارد. ایشان با تفکیک بین قوانین طبیعت و شرایط طبیعی که قوانین بر آنها اعمال می‌شود، چنین نتیجه می‌گیرد که قوانین طبیعت با معجزات سازگار هستند. پذیرش مداخله مستقیم الهی در طبیعت -آن‌گونه که لارمر ادعا کرده است- با دو اشکال مهم مواجه است. اشکال اول مبتنی بر قوانین پایستگی در علم فیزیک است که ادعا می‌شود مداخله الهی آنها را نقض می‌کند و اشکال دوم بر اساس اصل بستار علی طبیعت است که هرگونه علیت فراطبیعی در طبیعت را انکار می‌کند. بعد از بیان دیدگاه لارمر به این دو اشکال پرداخته می‌شود و با تفکیک قوانین پایستگی به دو اصل قوی و ضعیف، روشن می‌شود که برداشت طبیعت‌گرایان از قوانین پایستگی نادرست است. همچنین بیان می‌شود که استناد طبیعت‌گرایان به اصل بستار علی طبیعت برای نفی معجزه، نوعی مصادره به مطلوب است. در نتیجه با پاسخ به این دو اشکال اساسی، دیدگاه لارمر تقویت خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: معجزه، قوانین طبیعت، رابرت لارمر، قوانین پایستگی، اصل بستار علی طبیعت.

* کارشناسی ارشد فلسفه دین، پردیس فارابی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)، yarinavid@chmail.ir

** دانشیار فلسفه دین، پردیس فارابی دانشگاه تهران، nasirimansour@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲

۱. مقدمه

معجزه یکی از مباحث مهم در فلسفه دین است که همواره مورد توجه متکلمان، الهیدانان و فلاسفه قرار گرفته است. خداباوران معمولاً معتقدند که بسیاری از رویدادهای جهان، اگر نگوییم همه آنها، فعل الهی هستند؛ زیرا خداوند جهان را آفریده، قوانین طبیعت را وضع کرده و با قدرت الهی آنها را حفظ می‌کند. با این حال، اکثر خداباوران بر این باورند که برخی رویدادها به نام معجزه وجود دارند که در آن خداوند اراده‌ی خود را بر طبیعت تحمیل می‌کند. این باور پرسش‌هایی اساسی درباره نحوه وقوع معجزه و رابطه آن با قوانین طبیعت ایجاد کرده است.

آگوستین قدیس از اولین الهیدانان مسیحی بود که به طور مستقل به مسئله معجزه پرداخت. او علاوه بر بررسی چرایی و غایت معجزه، به چگونگی وقوع آن نیز توجه داشت و معتقد بود که فهم سازوکار معجزه نه تنها باعث تردید در آن نمی‌شود، بلکه بر شگفتی انسان می‌افزاید. در قرن دوازدهم میلادی، با تغییر نگرش‌ها، تمرکز بیشتری بر علل طبیعی معجزات شکل گرفت؛ به گونه‌ای که اندیشمندانی مانند سیمون تورنای (Simon of Tournai) به بررسی فرآیندهای عینی معجزات، مانند تکثیر نان و ماهی، پرداختند. (Twelftree, 2011, p.155) این تحول، نشان‌دهنده ظهور علاقه‌ای جدید به فهم نظم طبیعی و چگونگی رویدادها بود. با پیشرفت علم در عصر نیوتن و تبیین پدیده‌های طبیعی بر اساس قوانین مکانیکی، پرسش از چگونگی معجزه اهمیت بیشتری یافت و به موضوعی مهم در پژوهش‌های فلسفی دین تبدیل شد. در این راستا، هیوم در کتاب پژوهش‌هایی در باب فهم آدمی با تعریف معجزه به عنوان «نقض قوانین طبیعت توسط عاملی فراطبیعی»، مباحث گسترده‌ای را درباره رابطه معجزه و قوانین طبیعی رقم زد. به گونه‌ای که در عصر جدید بسیاری از فیلسوفان دین و الهیدانان معاصر با پذیرش این تعریف، تلاش کردند تا معجزه را باز تعریف کنند و سازوکاری جدید از آن ارائه دهند. از طرفی دیگر ناخداباوران و طبیعت‌گرایان با استناد به ثبات قوانین طبیعت، سعی دارند تا وقوع عینی و خارجی معجزه را انکار کنند.

پژوهش حاضر به نقد و بررسی دیدگاه رابرت لارمر، فیلسوف و الهیدان معاصر مسیحی و استاد دانشگاه نیوبرانزویک کانادا، در خصوص رابطه معجزه و قوانین طبیعت می‌پردازد. ایشان در کتاب «تبدیل آب به شراب؛ پژوهشی در باب معجزه» دو ادعای مهم در خصوص رابطه معجزه و قوانین طبیعت مطرح می‌کند:

۱. نقض قوانین طبیعت از مؤلفه‌های ضروری در تعریف معجزه نیست.

۲. معجزه می‌تواند از طریق مداخله الهی در شرایط اولیه مادی، محقق شود.

کتاب «تبدیل آب به شراب؛ پژوهشی در باب معجزه» در سال ۱۹۸۸ به چاپ رسید و توانست توجه بسیاری از فلاسفه و الهیدانان معاصر را به خود جلب کند و همچنین باعث طرح انتقاداتی از لارمر شود. ایشان در سال ۲۰۱۳ با انتشار کتاب «اعتبار معجزه» به انتقادات پاسخ داد و سعی کرد تا از دیدگاه خود دفاع کند. باتوجه به اینکه دیدگاه ایشان در ادبیات فلسفی و الهیاتی ایران مورد بحث و ارزیابی قرار نگرفته است و کتاب یا مقاله‌ای در خصوص نظرات ایشان نوشته نشده است، از این رو در این پژوهش، ابتدا دیدگاه لارمر تبیین می‌شود، سپس با روش تحلیلی دو انتقاد اصلی وارد بر دیدگاه او - یعنی اشکال پایستگی انرژی و بستار علی طبیعت - بررسی شده و در نهایت پاسخ‌های لارمر ارزیابی خواهند شد.

۲. معنای لغوی

واژه معجزه اصطلاحی رایج در کلام اسلامی است که از ریشه عربی «عجز» مشتق شده و در قالب ثلاثی مزید باب افعال (اعجاز) به کار می‌رود. (راغب الأصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۵۴۷) این واژه در زبان فارسی به معنای ناتوان ساختن یا ناتوان یافتن دیگری ترجمه شده است. در قرآن کریم، برای اشاره به برخی رویدادهای خارق‌العاده و افعال خاص پیامبران، به جای واژه «معجزه»، از لفظ «آیه» به معنای نشانه، استفاده شده است.

در سایر زبان‌ها و ادیان دیگر نیز اصطلاحات مشابهی برای اشاره به مفهوم معجزه به کار رفته‌اند. در زبان عبری، واژه *mōpēt* به معنای نماد و نشانه و واژه *gēbūrā* به معنای افعال قدرتمندانه برای اشاره به این نوع رویدادهای خاص استفاده شده‌اند. در کتاب مقدس مسیحیان، نویسندگان انجیل از واژه‌های *semeion* به معنای نشانه و *ergon* به معنای عمل برای توصیف معجزات بهره برده‌اند. همچنین، واژه‌های *teras* به معنای شگفتی و *dunamis* به معنای قدرت نیز در این زمینه به کار رفته‌اند. (Twelftree, 2011, p.75)

در زبان انگلیسی، واژه *miracle* که به معجزه ترجمه می‌شود، ریشه در واژه لاتینی *miraculum* دارد. این واژه در زبان لاتین به معنای تعجب و شگفتی است. با این حال، در ترجمه‌های کتاب مقدس، *miracle* صرفاً به معنای شگفت‌آور بودن برخی رویدادها نیست،

بلکه حاکی از مداخله هدفمند الهی در طبیعت است که می‌تواند موجب تعجب و شگفتی شاهدان شود. این بررسی نشان می‌دهد که مفهوم معجزه در سنت‌های دینی مختلف، علاوه بر تأکید بر جنبه خارق‌العاده، به عنوان نشانه‌ای از مداخله الهی در جهان نیز در نظر گرفته شده است. (Larmer, 2013, p.27)

۳. تعریف اصطلاحی معجزه

در الهیات مسیحی تعاریف متعددی از معجزه ارائه شده است. در سده‌ی میانه آگوستین قدیس معجزه را رویدادی فراتر از دانش بشری می‌دانست که ناقض قوانین طبیعت نیست، بلکه از طریق عواملی که خداوند در طبیعت نهاده است، رخ می‌دهد. او معتقد بود که تلاش برای تبیین علمی معجزه، شگفتی انسان را افزایش می‌دهد. (Augustine, 2015, p.714) توماس آکویناس نیز معجزه را رویدادی فراتر از قدرت طبیعت شناخته شده می‌دانست که با علل ثانویه قابل تبیین نیست، اما ایشان با توسیع مفهوم طبیعت، تأکید داشت که معجزه ساختار طبیعت را نادیده نمی‌گیرد؛ زیرا طبیعت به عنوان کل جهان مخلوقات، به خداوند وابسته است و این وابستگی جزئی از نظم طبیعت است در نتیجه خداوند می‌تواند با حفظ نظم طبیعت، معلول‌هایی ایجاد کند که با علل طبیعی تبیین نمی‌شوند. (Aquinas, 1928, p.62)

اما در عصر مدرن و با ظهور آیزاک نیوتن، دانش فیزیک دچار تحولات بنیادین شد. قوانین مکانیکی نیوتن با استفاده از ریاضیات توانستند تبیین‌های طبیعی از رویدادها ارائه دهند؛ لذا به تدریج تبیین‌های فیزیکی از طبیعت مورد توجه بیشتری قرار گرفتند و جایگزین تبیین‌های غایت‌شناسانه شدند. گسترش دیدگاه مکانیکی از جهان محدود به دانش فیزیک نبود بلکه تأثیرات زیادی بر الهیات گذاشت. از جمله موضوعاتی که تحت تأثیر رویکرد مکانیستی قرار گرفت، مسئله خلقت جهان طبیعت و ارتباط علی خداوند با آن بود. در قرن هجدهم، چارچوب علمی-فلسفی حاکم که تحت تأثیر رویکرد مکانیکی به طبیعت شکل گرفته بود، دیوید هیوم را بر آن داشت تا تعریفی از معجزه ارائه دهد که بعدها به محور بسیاری از مباحث فلسفی در این زمینه تبدیل شد. دیوید هیوم در کتاب پژوهش‌هایی در باب فهم آدمی دو تعریف از معجزه ارائه می‌دهد. ابتدا، آن را به عنوان نقض قوانین طبیعت معرفی می‌کند (Hume, 2007, p.83)، اما در پاورقی، قید جدیدی به آن می‌افزاید: «معجزه نقض قوانین طبیعت است که توسط خدا یا عاملی نامرئی انجام می‌شود.» (Hume, 2007, p.127) تعریف دوم تا حدی به دیدگاه توماس آکویناس نزدیک می‌شود، اما

تفاوت مهمی با آن دارد که موجب انتقاد رابرت لارمر شده است. آکویناس معجزه را فراتر از قدرت تولیدی طبیعت می‌داند که توسط عامل الهی رخ می‌دهد. قدرت تولیدی طبیعت می‌تواند نتیجه اعمال قوانین طبیعت بر اشیا طبیعی باشد؛ لذا معجزه لزوماً فراتر از قوانین طبیعت نیست بلکه می‌تواند نتیجه تحول در شرایط مادی باشد. در مقابل، هیوم نقض قوانین طبیعت را جزء ماهیت معجزه می‌داند و از آنجا که تمایزی میان قوانین طبیعت و اشیا طبیعی قائل نمی‌شود، سبب بروز مشکلاتی در مورد ارتباط معجزه و قوانین طبیعت شده است.

همان طور که ذکر شد اصطلاح معجزه در کتب مقدس ادیان ابراهیمی با الفاظ متعددی به کار رفته است. همین گستره معنایی در واژگان استعمال شده، موجب شده است که برخی از فیلسوفان معاصر بر جنبه دلالتی و نشانه بودن معجزه تأکید کنند. در چنین تعریف‌هایی حالت‌های درونی و روانی مشاهده‌گر معیار معجزه دانسته می‌شود. بنابراین معجزه رویدادی با اهمیت دینی است که در مکان، زمان و شرایط خاصی روی می‌دهد به نحوی که مشاهده‌گر توقع آن را نداشته است و از وقوع آن احساس شگفتی و حیرت می‌کند. تعریفی که آر. اف. هالند در قالب داستان از معجزه ارائه می‌دهد، ناظر بر این نکته است:

کودکی سوار بر ماشین اسباب بازی، به یک تقاطع راه آهن نزدیک می‌شود و ناگهان چرخ ماشینش در کنار یکی از ریل‌ها گیر می‌کند... اما پسر کوچک همچنان در ماشینش نشسته است و بدون توجه به قطار سعی می‌کند چرخ ماشین را آزاد کند. ناگهان ترمزهای قطار فعال می‌شوند و چند متر قبل از کودک قطار متوقف می‌شود. مادر که احساس می‌کند معجزه‌ای اتفاق افتاده، دائماً خدا را شکر می‌کند. اما واقعیت این است که هیچ چیز ماوراء طبیعی در فعال شدن ترمزهای قطار وجود نداشته است. راننده به دلایلی که ربطی به حضور کودک در مسیر ندارد، از هوش رفته است و به طور کاملاً تصادفی دستش به اهرم فشار برخورد کرده و ترمزها فعال شده‌اند. علت بیهوشی راننده می‌توانست افزایش فشار خون ناشی از زیاده روی در خوردن ناهار باشد که باعث مشکلاتی برای مغز او شده است. (Holland, 1965, p.43)

هالند در توضیح این داستان بر این نکته تأکید می‌کند که گاهی آرزوها، ترس‌ها و انتظارات بشری ما باعث می‌شوند تقارن غیرعادی (تصادف) برخی از رویدادها را معجزه

بدانیم در حالی که در چهارچوب غیردینی از تعبیری چون سرنوشت، خوش شناسی و تصادف برای اشاره به آنها استفاده می‌کنیم.

لارمر با این تعریف از معجزه مخالفت می‌کند؛ زیرا وقتی دینداران از کلمه معجزه برای توصیف یک واقعه استفاده می‌کنند، منظورشان فقط بیان احساسات درونی نیست بلکه آنها چنین رویدادی را نشانه‌ای از قدرت خداوند و دخالت مستقیم او در جهان می‌دانند. بنابراین معجزه معنایی فراتر از شگفتی و تعجب را به همراه دارد و باید به جنبه‌های هستی شناختی در تعریف معجزه توجه کرد.

افزون بر این لارمر بین دو دسته افعال الهی تفکیک می‌دهد:

- عمل خداوند از طریق علل طبیعی و ثانویه

- عمل مستقیم خداوند بدون وساطت علل ثانویه

او از استعمال واژه معجزه در بین دینداران، نتیجه می‌گیرد که عنوان معجزه برای اشاره به مداخله مستقیم الهی به کار می‌رود. در نتیجه هرگاه بتوانیم علل طبیعی رویدادی را بیان کنیم در این صورت، دیگر به آن رویداد عنوان معجزه اطلاق نمی‌شود. لارمر به طور کلی با استناد به کتاب مقدس، هرگونه تعریفی را که جنبه هستی شناختی معجزه را نادیده بگیرد و فقط بر جنبه‌های معنایی و دینی آن تأکید کند، نفی می‌کند. (Larmer, 2013, p.28)

۱.۳ تعریف لارمر از معجزه

اما تعریفی که لارمر از معجزه ارائه می‌دهد عبارت است از: رویدادی غیرعادی که دارای اهمیت مذهبی است و هدف الهی را پیش می‌برد به نحوی که اگر مداخله موجودی فراطبیعی (عوامل الهی) در میان نباشد، طبیعت به تنهایی توانایی ایجاد آن را ندارد. منظور از طبیعت، جهان فیزیکی است لذا عامل فراطبیعی می‌تواند فرشتگان یا خدا را شامل شود. اما مقصود از مداخله در طبیعت، نقض قوانین طبیعت نیست، لارمر با این دیدگاه هیوم که معجزه نقض قوانین طبیعت است، مخالفت می‌کند. از نظر او معجزه می‌تواند از طریق مداخله الهی در مواد سازنده طبیعت روی دهد بدون اینکه قانونی نقض شود.

منظور ایشان از اهمیت دینی این است که معجزه جزئی از طرح الهی در جهان است و برای تایید یک آموزه دینی مانند اصل وجود خدا یا نشان دادن صفات الهی مانند مهربانی و

رحمت نسبت به انسان‌ها، انجام می‌شود. در واقع هرچند معجزه استثنائی در نظم طبیعت محسوب می‌شود اما خودش بخشی از یک نظم کلی‌تر و برتر است. (Larmer, 2013, p.35)

برخی از عناصر و مؤلفه‌هایی که لارمر در تعریف خود لحاظ کرده است، سبب شکل‌گیری مباحثی پیرامون ابعاد هستی‌شناختی معجزه شده است. در ادامه به مهم‌ترین ادعای لارمر درباره معجزه و نقد و بررسی اشکالات مطرح شده خواهیم پرداخت.

۴. معجزه و قوانین طبیعت

در مورد ارتباط معجزه با قوانین طبیعت، چهار رویکرد کلی وجود دارد. رویکرد اول، دیدگاه رایجی است که به ناسازگاری و تعارض معجزه و قوانین طبیعت باور دارد. بر اساس این رویکرد یکی از معیارهای تشخیص معجزه از سایر رویدادهای خارق‌العاده، این است که معجزه قوانین طبیعت را نقض می‌کند ولی سایر رویدادهای خارق‌العاده قوانین طبیعت را نقض نمی‌کنند بلکه صرفاً علت طبیعی آنها برای ما ناشناخته است. دیوید هیوم و آنتونی فلو (Antony Flew) از جمله کسانی هستند که با پذیرش این دیدگاه سعی در انکار وقوع معجزه دارند. هیوم بر این باور بود که در تعارض بین قوانین طبیعت و معجزه، قوانین طبیعت از شواهد بیشتری نسبت به معجزات برخوردار هستند؛ لذا موجه است که انسان خردمند بین این دو به قوانین طبیعت باور داشته باشد. اشکال هیوم بیشتر جنبه معرفت‌شناختی دارد. او به جهت دیدگاهی که در خصوص قاعده علیت داشت، نمی‌توانست وقوع معجزه را انکار کند لذا او بیشتر بر این نکته تأکید داشت که باور به معجزه غیرموجه و غیرعقلانی است. اما آنتونی فلو با استناد به اصل ابطال‌پذیری ساده در فلسفه علم، معتقد بود که باور به معجزه به عنوان ناقض قوانین طبیعت، اساساً یک مفهوم متناقض است. مطابق اصل ابطال‌پذیری ساده، نظریه علمی با کشف داده‌های متناقض کنار گذاشته می‌شود و دانشمندان باید در پی نظریه جدیدی باشند که بتواند علاوه بر تبیین سایر موارد، نمونه ناقض را هم توضیح دهد. بر این اساس وقتی ادعا می‌شود که معجزه ناقض قوانین طبیعت است، بدین معناست که معجزه یکی از قوانین طبیعی را نقض کرده و آن را ابطال کرده است. از این رو دانشمندان باید در پی قاعده دیگری باشند که رویداد مذکور را تبیین کند. بر این اساس یک گزاره دو حالت دارد: یا قانون علمی است که در این صورت تصور نقض آن توسط معجزه بی‌معناست؛ یا قانون علمی نیست که در این صورت نقض آن توسط معجزه نمی‌تواند به عنوان ناقض

قوانین طبیعت محسوب شود بلکه حداکثر می‌توان آن را رویدادی خارق العاده دانست که علت طبیعی آن فعلاً ناشناخته است. (Flew, 1966, p.149)

ریچارد سوينبرن (Richard Swinburne) نیز مانند هیوم، معجزه را ناقض قوانین طبیعی شناخته شده می‌داند، اما برخلاف هیوم و آنتونی فلو، از امکان علمی وقوع معجزه دفاع می‌کند. بر اساس دیدگاه سوينبرن قوانین طبیعت قواعدی هستند که برای تبیین و توضیح رویدادهای تکرارشونده و پیش‌بینی تحقق آنها در شرایط مشابه به کار می‌روند. (Swinburne, 1970, p.23) اما معجزه یک استثنا محسوب می‌شود و تکرارپذیر نیست و نباید در چهارچوب قوانین طبیعت دآوری شود. بنابراین هرچند قوانین شناخته شده طبیعت در حین وقوع معجزه نقض می‌شوند اما دوگانه‌ای که هیوم مطرح کرده است درست نیست و باور به معجزه در مقابل باور به قوانین طبیعت قرار نمی‌گیرد و هر انسان اندیشمندی می‌تواند به طور مستقل شواهد معجزه را ارزیابی کند و هر دو را باهم بپذیرد. بر اساس تعریفی که سوينبرن از قوانین طبیعت ارائه داده است، اشکال آنتونی فلو نیز برطرف می‌شود؛ زیرا قوانین طبیعت ناظر به همه رویدادهای طبیعی نیست بلکه ناظر به رویدادهای تکرار شونده است در حالی که معجزه تکرارپذیر نیست و در شرایط مشابه برای بار دوم محقق نمی‌شود. در نتیجه تحقق معجزه را نمی‌توان ابطال کننده قوانین طبیعی دانست؛ بلکه برای ابطال آنها باید نمونه‌های ناقض به صورت متعدد تکرار شود که در این صورت می‌توان ادعا کرد که قانون علمی، به اندازه کافی دقیق نیست و نمی‌تواند در تبیین رویدادهای طبیعی مشابه کارآیی داشته باشد.

رویکرد دوم، دیدگاهی است که به تبیین بین معجزات و قوانین طبیعت منجر می‌شود. به عبارت دیگر معجزه نه ناقض قوانین طبیعت است و نه دارای علت طبیعی است. برخی از خداباوران، علیت میان اشیا طبیعی را انکار کرده و بر این باورند که تنها خداوند منشأ علیت است. این دیدگاه، که به علیت اعدادی یا اصالت علل موقعی (Occasionalism) معروف است، بر این اصل تأکید دارد که علل ثانویه وجود ندارند و اشیای جهان فاقد هرگونه قدرت علی هستند. بنابراین، تلاش‌های علمی برای کشف علل طبیعی صرفاً کاربرد عملی دارند و واقعیت را آشکار نمی‌کنند. بر اساس این رویکرد، تفاوت میان معجزه و سایر رویدادهای طبیعی صرفاً به اراده الهی بازمی‌گردد. به عنوان مثال، خداوند معمولاً اراده می‌کند که افراد کهنسال باردار نشوند، اما در مورد ساره، همسر حضرت ابراهیم، اراده الهی

بر بارداری او تعلق گرفت. از آنجا که این دیدگاه قوانین طبیعی را نفی می‌کند، مفهوم نقض قوانین طبیعت توسط معجزه بی‌معنا خواهد بود. (Larmer, 2011, p.269)

رویکرد سوم در مورد ارتباط معجزه و قوانین طبیعت، دیدگاهی است که به سازگاری قوانین طبیعت و معجزه باور دارد اما مداخله مستقیم الهی در طبیعت را نفی می‌کند. بر اساس این دیدگاه معجزه بیشتر جنبه معنایی و دینی دارد و طبیعت می‌تواند بدون نقض قوانین آن را به وجود بیاورد. دیوید کرنر و آر. اف. هالند (Roy Fraser Holland) و طرفداران رویکرد دئیستی، از جمله فیلسوفان معاصر هستند که به این رویکرد گرایش دارند.

دیوید کرنر (David Croner) با تفکیک بین عاملیت الهی و علل طبیعی، معنای دیگری از عاملیت خداوند در معجزه ارائه می‌دهد. او مدعی است که خداوند به عنوان یک عامل فراطبیعی در عرض علل طبیعی قرار دارد و عاملیت او به معنای علیت نیست بلکه باعث معنا بخشی به معجزه است. (Croner, 2007, p.9) او در کتاب *فلسفه معجزه* بر این نکته تأکید می‌کند که معجزه می‌تواند در ارتباط با خدا، یک فعل پایه باشد اما در عین حال توسط علل طبیعی تبیین شود و این دو باهم قابل جمع هستند:

صحبت کردن درباره معجزات به عنوان افعال الهی پایه یک نتیجه بسیار مهم دارد. وقتی که ما یک معجزه را به عنوان یک فعل پایه توصیف می‌کنیم، هیچ ادعایی درباره علت آن نمی‌کنیم. بنابراین نیاز نیست که علت طبیعی آن را رد کنیم یا نشان دهیم که وقوع آن نقض ساختار طبیعت است. (Croner, 2007, p.3)

منظور از فعل پایه، فعلی است که خارج از زنجیره علل است و نیازی به تبیین علمی ندارد. به عنوان مثال برای تقریب به ذهن، می‌توان به تکان دادن دست توسط انسان اشاره کرد که در آن عامل ذهنی به نام نیت و اراده در عرض تبیین های عصب شناختی و طبیعی مطرح می‌شود. در این مثال حرکت دادن انگشتان دست، کاری ارادی و پایه است و نیازی به علت ندارد اما تکان خوردن انگشتان یک رویداد فیزیکی است و علت طبیعی دارد که در علم عصب شناسی به آن پرداخته می‌شود. به عبارت دیگر ما به عنوان فاعل حرکت، تصمیمی برای شلیک نورونی نداریم، کاری که ما قصد انجام آن را داریم حرکت دادن انگشتان دست است؛ اما آنچه در زنجیره علل طبیعی انجام می‌شود شلیک نورونی است و بعد از آن انگشتان دست من حرکت می‌کند. بنابراین این رویداد می‌توانست بدون نیت فاعل و صرفاً با برقرار شدن ارتباطات عصبی طبیعی هم روی دهد. (Larmer, 2013, p.30)

رویکرد دئیستی یکی دیگر از دیدگاه‌هایی است که خداباوران برای تبیین فعل الهی به آن استناد می‌کنند. در این رویکرد، نقش علی خداوند به خلق اولیه جهان محدود می‌شود، و پس از آن، علیت توسط عللی که خداوند در آغاز جهان آفریده است، ادامه می‌یابد. بنابراین، دئیست‌ها بر وجود علل ثانویه تأکید کرده و معتقدند که تمامی رویدادهای طبیعی از طریق علل طبیعی قابل تبیین هستند. از این رو، آنها معجزه را نه به عنوان نقض قوانین طبیعت، بلکه بر اساس معنا و دلالت‌های مذهبی آن تعریف می‌کنند. زیرا اگر معجزه واقعاً رخ داده باشد، به عنوان یک رویداد طبیعی باید دارای علت طبیعی باشد، از این رو بر اساس این دیدگاه قوانین طبیعت با معجزه سازگار است. (Larmer, 2011, p.270)

اما رویکرد چهارم دیدگاه کسانی است که سازگاری معجزه و قوانین طبیعت باور دارند ولی در عین حال معتقدند معجزه بدون مداخله مستقیم الهی روی نمی‌دهد. کرک مک‌درمید (Kirk McDermid) در مقاله *معجزات: متافیزیک، فیزیک و فیزیکیسم*، راهکارهایی را برای جمع بین قوانین طبیعت و معجزه ارائه می‌دهد. راه‌حل اول او مبتنی بر عدم قطعیت موجود در فیزیک کوانتومی است. در این روش، او سعی می‌کند تا سازوکاری را نشان دهد که خداوند می‌تواند از عدم قطعیت در سطح میکروسکوپی استفاده کند و ذرات کوانتومی را به سمتی متعین کند که منجر به تحقق معجزه شود. (McDermid, 2008, p142) دیدگاه مشابهی را نانسی مورفی (Nancey Murphy) در مقاله *عمل الهی در نظم طبیعی* مطرح کرده است. او نیز مداخله الهی را از طریق رخنه هستی‌شناختی در ذرات زیراتمی تبیین می‌کند. (Murphy, 2000, P340)

رابرت لارمر نیز از جمله کسانی است که معجزه را نتیجه مداخله الهی می‌داند و قائل به سازگاری آن با قوانین طبیعت است. او دیدگاه نانسی مورفی و مک‌درمید را با استناد به یافته‌های فیزیک کوانتومی نقد می‌کند و سعی می‌کند تا راه‌حل دیگری برای این مقصود ارائه دهد. (Larmer, 2015, p.71) از آنجایی که نقد و بررسی دیدگاه مورفی و مک‌درمید مستلزم بحثی گسترده و تفصیلی است، پرداختن به آن در چارچوب این پژوهش امکان‌پذیر نیست و از محدوده موضوع آن فراتر می‌رود. بنابراین، در بخش بعدی تمرکز اصلی بر شرح و تبیین دیدگاه رابرت لارمر خواهد بود تا ابعاد نظریه او به صورت دقیق و جامع مورد بررسی قرار گیرد.

۵. سازگاری معجزه و قوانین طبیعت از دیدگاه رابرت لارمر

لارمر با ارائه تحلیلی نوین از معجزه، می‌کوشد نشان دهد که مداخله الهی در طبیعت لزوماً به معنای نقض قوانین علمی نیست. او با تفکیک بین قوانین طبیعت و شرایط مادی، استدلال می‌کند که خداوند می‌تواند با تغییر شرایط مادی مانند افزودن یا کاستن جرم یا انرژی، بدون نقض قوانین طبیعت، معجزه را محقق سازد. برای واضح شدن تمایز بین قوانین و اشیائی که قوانین بر آنها اعمال می‌شود، فرض کنید تعدادی توپ بیلارد دارید که مطابق قوانین حرکت، از جایی به جای دیگر منتقل می‌شوند، حال اگر شما یک توپ بیلارد به این مجموعه اضافه کنید قوانین حرکت را نقض نکرده‌اید، هرچند ممکن است نتیجه‌ای که انتظار دارید، تغییر کند. بنابراین اینکه معجزه را خلاف فرآیند عادی طبیعت بدانیم به این معنا نیست که معجزه قوانین طبیعت را نقض کرده است بلکه این امر می‌تواند ناشی از تغییر مقدار جرم یا انرژی باشد. (Larmer, 1988, p.21) به عنوان مثال تولد از باکره خلاف فرآیند عادی طبیعت است اما می‌توان حالتی را در نظر گرفت که با عمل جراحی، شخص باردار شود و بعد از نه ماه زایمان کند؛ مؤمنان می‌توانند مشابه چنین جراحی را در مورد تولد حضرت عیسی (ع) فرض کنند. بر این اساس هرچند ابزار کار متفاوت است اما نتیجه یکی است؛ زیرا در این فرآیند آنچه روی می‌دهد با روند عادی طبیعت متفاوت است اما هیچ یک از قوانین طبیعت نقض نمی‌شود. به عبارت دیگر باید بین رویدادهایی که نتیجه فرآیند عادی طبیعت هستند و قوانین طبیعت قائل به تفکیک شد. از این رو معجزه خلاف نظم طبیعت است، لکن تعارضی با قوانین طبیعت ندارد. کما اینکه بارداری از طریق لقاح مصنوعی خلاف نظم معمول طبیعت است اما تعارضی با قوانین طبیعی ندارد. از این جهت لارمر بین عاملیت انسان و عاملیت الهی تفاوتی نمی‌بیند: "اگر یک عامل انسانی به گونه‌ای عمل کند که موجب ایجاد استثنایی در نظم معمول طبیعت شود به نظر می‌رسد معقول باشد که تصور کنیم فاعل الهی نیز می‌تواند چنین استثنائی را ایجاد کند." (Larmer, 1988, p.23) به بیان دیگر همان گونه که عامل انسانی با اختیاری که دارد می‌تواند رفتاری غیرقابل پیش بینی از خود بروز دهد و مسیر عادی یک رویداد را بدون اینکه قوانین طبیعت نقض شود، تغییر دهد عامل الهی نیز می‌تواند چنین کند و مسیر عادی طبیعت را بدون نقض قوانین طبیعت تغییر دهد.

لازم به ذکر است که تفکیک بین قوانین طبیعت و شرایط اولیه مادی، دارای دو بعد معرفت شناسانه و هستی شناسانه است. از آنجایی که لارمر به واقع نمونی قوانین علمی،

معتقد است لذا ادعای او در مورد سازگاری قوانین طبیعت و معجزات، شامل هر دو جنبه معرفتی و عینی می‌شود.

تفکیک بین شرایط اولیه و قوانین طبیعت از جهت معرفت‌شناختی، چندان دشوار نیست. تفکیک بین این دو که ناظر به معرفت بشری است توسط کارل همپل در روش استنتاج قیاسی – قانونی (Model Deductive-Nomological) به کار گرفته شد. مطابق این الگو، تبیین از دو عنصر تبیین‌گر و تبیین‌خواه تشکیل شده است. تبیین‌خواه همان رویداد مورد تبیین است و تبیین‌گر، مجموعه‌ای از گزاره‌هاست که برای تبیین استفاده می‌شود. (نصیری، ۱۳۹۷، ص ۶۵) مجموعه گزاره‌های تبیین‌گر شامل دو دسته هستند:

۱. شرایط اولیه ($C_1, \dots, C_n$): ویژگی‌ها و اشیائی که شرایط اولیه را می‌سازند.
۲. قوانین عمومی ($L_1, \dots, L_n$): گزاره‌هایی که بیانگر یک یا چند قانون مربوط به آن پدیده است.

۳. رویداد (E): نتیجه یا رویدادی که باید تبیین شود.

برای تبیین رویداد (E)، باید شرایط اولیه ($C_1, \dots, C_n$) و قوانین کلی ($L_1, \dots, L_n$) را با هم در نظر گرفت و از طریق آنها رویداد تبیین‌خواه را استنتاج کرد.

اما در مورد جنبه هستی‌شناختی قوانین طبیعت، لارمر به دیدگاه ذاتی‌گرایی علمی‌گرایش دارد. براساس نظریه ذات‌گرایی، جهان طبیعت منحصر در اشیا و اوصاف آنها بوده و قوانین طبیعت صرفاً بیان روابط بین ذوات اشیا با همدیگر است و از خود آنها ناشی می‌شود. به عبارت دیگر هر ذاتی به عنوان یک حقیقت خارجی دارای دو جنبه‌ی گرایش‌های علی و کنش‌پذیری است که باعث اثرگذاری بر سایر اشیا و اثرپذیری از آنها می‌گردد. براین‌الیه از جمله مدافعان این نظریه، با استناد بر دانش فیزیک کوانتومی بر این باور است که خصوصیت ذاتی اشیا در اثر گسست کوانتومی (Quantum Discontinuity) شکل می‌گیرد (دادجو، ۱۳۹۹، ص ۹۶) به عنوان نمونه اکسیژن با عدد اتمی ۸ یک نوع طبیعی و خارجی است که گرایش علی به اشتعال دارد همچنین می‌تواند در واکنش با هیدروژن قرار بگیرد و مولکول آب را تشکیل دهد. اشتعال پذیری اکسیژن از نوع طبیعی اکسیژن ناشی می‌شود و اگر عدد اتمی آن تغییر کند، شیء جدید، دیگر اکسیژن نیست و در نتیجه ضرورتاً اشتعال‌پذیر هم نخواهد بود. همان‌طور که ذکر شد لارمر از قائلان به نظریه ذاتی‌گرایی است، او در این باره می‌نویسد:

من چنین دیدگاهی را مطرح می‌کنم که قوانین طبیعت ضروری هستند، نه به معنای مطلق که خدا نمی‌توانسته جهانی با قوانین متفاوت خلق کند، بلکه او نمی‌تواند جهانی را که از نظر ترکیب مادی دقیقاً شبیه جهان ما است با قوانین متفاوت ایجاد کند. به طور مثال، همان‌طور که محدود نبودن توانایی خدا در آفرینش مثلی با تعداد اضلاع غیر از سه ضلع، تهدیدی برای قدرت مطلقه او نیست، محدود نبودن او در خلق آهنی با عدد اتمی غیر از ۲۶ نیز تهدیدی برای قدرت مطلقه‌اش محسوب نمی‌شود. (Larmer, 2013, p.118)

باتوجه به این رویکرد هستی‌شناسانه به قوانین طبیعت، هرگونه تغییری در شرایط مادی نمی‌تواند با ثبات قوانین طبیعت سازگار باشد. از این رو برای فهم بهتر دیدگاه لارمر باید به چند نکته توجه شود:

۱. هر تغییری در شرایط مادی باعث تغییر در ذاتیات اشیا نمی‌شود. به عنوان مثال افزودن مقداری سدیم کلرید در آب، باعث افزایش غلظت ذرات آب شده و نقطه جوش آن را افزایش می‌دهد. در این رویداد ماهیت آب تغییری نکرده است و همچنان خواص ذاتی H_2O را داراست.

۲. تغییر در ذاتیات اشیا می‌تواند مصادیق قوانین طبیعت را تغییر دهد. اما ناقض آن نیست. به عنوان مثال در عمل الکترولیز با افزایش انرژی الکتریکی، می‌توان ذرات آب را از هم تجزیه کرد و به هیدروژن و اکسیژن دست یافت. چنین واکنش شیمیایی باعث تحول ذاتی آب به دو عنصر هیدروژن و اکسیژن می‌شود که هریک اثر علی متفاوتی را به همراه دارد. بعد از این فرآیند به جهت از بین رفتن مولکول آب، قوانین مربوط به آب سالبه به انتفاء موضوع می‌شود و قوانین مربوط به هیدروژن و اکسیژن اعمال می‌شوند. این تغییر مصداقی در قوانین طبیعت به معنای نقض آنها نیست.

۳. نقض قانون طبیعی زمانی متصور است که با حفظ شرایط اولیه، برآیند کار متفاوت شود. به عنوان مثال در معجزه راه رفتن پطرس روی آب، اگر همه شرایط مادی ثابت باشد و هیچ چیزی کم یا اضافه نشده باشد، صحیح است که بگوییم قوانین طبیعت نقض شده است. بنابراین اگر کسی ادعا کند که در معجزات، قوانین طبیعت نقض شده‌اند باید نشان دهد که شرایط اولیه در فرآیند تحقق معجزات ثابت بوده‌اند. از

آنجایی که اثبات چنین امر تاریخی قریب به محال است، اثبات اینکه معجزه با قوانین طبیعت ناسازگار است، امری دست نیافتنی است.

با توجه به این سه نکته می‌توان با حفظ رویکرد ذاتی‌گرایی، از دیدگاه لارمر دفاع کرد. مثال معروف او در مورد توپ بیلارد نیز در همین راستا باید فهمیده شود. در این مثال افزودن و کاستن توپ بیلارد نه تنها هیچ قانونی را نقض نمی‌کند بلکه حتی تغییری در مصادیق قوانین طبیعت نیز ایجاد نمی‌کند. از این رو معجزات را می‌توان نتیجه تغییر در شرایط اولیه دانست به نحوی که یا هیچ تاثیری بر قوانین ندارد و یا فقط مصداق آن را تغییر می‌دهد.

۶. نقد و بررسی دیدگاه لارمر

راه‌حلی که لارمر ارائه داده است با دو اشکال کلی که عموماً از خاستگاه طبیعت‌گرایی ناشی می‌شود، مواجه است. اشکال اول مبتنی بر قوانین پایستگی انرژی در فیزیک است و اشکال دوم بر اصل متافیزیکی بستار علی طبیعت تکیه دارد.

۱.۶ نقد مبتنی بر قوانین پایستگی

همان‌طور که ذکر شد، دیدگاه لارمر در مورد امکان وقوع معجزه مبتنی بر مداخله الهی در طبیعت از طریق ایجاد کردن یا نابود کردن مقداری جرم یا انرژی است. در مقابل طبیعت‌گرایان بر این باورند که اثرگذاری یک امر فراطبیعی بر طبیعت، قوانین پایستگی در فیزیک را نقض می‌کند؛ که از جمله آنها می‌توان به قانون پایستگی برداری حرکت (Conservation of Momentum) و قانون پایستگی جرم/انرژی (Conservation of Energy) اشاره کرد. فودور در این مورد می‌گوید: "چگونه موجودی غیرفیزیکی می‌تواند موجب رویدادی فیزیکی شود بی آنکه قوانین پایستگی جرم، انرژی و تکانه خطی را نقض کند؟" (Fodor, 1981, p.115) از این رو ادعای لارمر مبنی بر ایجاد و یا نابودی جرم و انرژی همچنان ناقض قوانین طبیعت است.

برای روشن شدن اشکال باید اشاره‌ای به تاریخچه قوانین پایستگی داشته باشیم. رنه دکارت، فیلسوف عقل‌گرای قرن هفدهم، معتقد بود که مقدار حرکت یک شیء در هر حرکتی ثابت می‌ماند، اما جهت آن می‌تواند تغییر کند. (نریمانی و دیگران، ۱۴۰۱، ص ۱۶۶)

در نتیجه ذهن می‌تواند با تغییر جهت حرکت اجزاء خاصی از مغز، در عملکرد بدن اثرگذار باشد و تعامل بین ذهن و بدن محقق شود. روش دکارت برای حل تعامل علی ذهن و بدن، مورد انتقاد لایب نیتس قرار گرفت؛ او با تأیید قانون پایستگی مقدار حرکت، مفهوم پایستگی برداری حرکت را نیز مطرح کرد و تأکید داشت که در صورت عدم اعمال نیروی خارجی، جمع برداری حرکت در برخورد اجسام ثابت می‌ماند. بنابراین تغییر جهت حرکت توسط محاسبات ریاضی از پیش تعیین می‌شود و مجالی برای تعامل علی میان ذهن و بدن باقی نمی‌ماند. (Dardis, 2008, p.32)

براساس قانون پایستگی مقدار حرکت و جمع برداری حرکت، دو حالت ممکن برای مداخله امر فراطبیعی در طبیعت را مطرح می‌شود که هر دو با قوانین پایستگی در تعارض‌اند:

۱. یا بدون اعمال نیروی خارجی جهت حرکت تغییر می‌کند، که با پایستگی برداری حرکت ناسازگار است.

۲. یا نیرویی از خارج اعمال می‌شود، این حالت هرچند با قوانین پایستگی حرکت سازگار است اما اصل پایستگی انرژی را نقض خواهد کرد. (نریمانی و دیگران، ۱۴۰۱، ص ۱۶۷)

اصل پایستگی انرژی دومین قانون طبیعی است که با مداخله الهی نقض می‌شود. مطابق این اصل، انرژی می‌تواند از طریق برهم‌کنش با گرما، کار و انرژی درونی، از شکلی به شکل دیگر تبدیل شود و تحت هیچ شرایطی به وجود نمی‌آید و یا از بین نمی‌رود. علاوه بر طبیعت گرایان، برخی از دانشمندان مسیحی مانند ویلیام استوگر نیز این اشکال را مطرح کرده‌اند. او نیز بر این باور است که مداخله مستقیم الهی از طریق حذف کردن یا افزودن مقادیر جرم و انرژی با این اصل ترمودینامیک تعارض دارد. مضاف بر این بر اساس نظریه هم‌ارزی جرم و انرژی اینشتین، مقدار جرم و انرژی در یک جسم، با همدیگر رابطه مستقیم دارند. به عبارت دیگر اگر خداوند مقدار جرم یک جسم را تغییر دهد، این تغییر تاثیر غیرمستقیم بر مقدار انرژی خواهد داشت لذا همچنان اصل پایستگی انرژی نقض می‌شود.

۱.۱.۶ پاسخ لارمر به اشکال مبتنی بر قوانین پایستگی

لارمر مدعی است که برداشت فیزیکیلیست‌ها از اصل پایستگی انرژی، درست نیست. همچنین اصل پایستگی برداری حرکت، آن طور که فیزیکدانان تصریح کرده‌اند مربوط به سیستم‌های بسته است. در حالی که لارمر مدعی است جهان از لحاظ علی بسته نیست. بدین منظور ایشان بر این نکته تأکید دارد که بین تعامل ذهن - بدن و معجزه شباهت وجود دارد. بنابراین افعال ارادی انسان می‌تواند به عنوان چالشی برای فیزیکیلیسم محسوب شود. (Larmer, 1988, p.24) لذا تشبیه معجزه به رابطه ذهن و بدن، نه تنها به ضرر ادله معجزه نیست بلکه با استناد به ادله مربوط به اراده آزاد (Free Will) می‌توان امکان وقوع معجزه را متصور شد.

اما چرا برداشت فیزیکیلیست‌ها از قانون پایستگی انرژی نادرست است؟ برای اثبات این مدعا لارمر قانون دو برداشت از قانون پایستگی انرژی را مطرح می‌کند:

۱. انرژی نه می‌تواند ایجاد شود و نه از بین برود، اگرچه شکل آن ممکن است تغییر کند.

۲. در یک سیستم بسته، یعنی سیستمی که به طور علی تحت تأثیر چیزی غیر از خود نیست، مقدار کل انرژی ثابت می‌ماند، اگرچه شکل آن ممکن است تغییر کند.

غالباً این دو تعریف یکسان تلقی شده و به جای یکدیگر استفاده می‌شوند؛ حال آنکه باید بین این دو تفکیک داد؛ می‌توان از تعریف اول، تعریف دوم را استنباط کرد، اما برعکس آن از لحاظ منطقی ممکن نیست زیرا تعریف اول مقدار انرژی را هم در سیستم‌های باز و هم در سیستم‌های بسته ثابت می‌داند، اما تعریف دوم فقط ناظر به مقدار انرژی در سیستم‌های بسته است و نسبت به مقدار انرژی در سیستم‌های باز، که تأثیر علل خارجی بر آنها محال نیست، اطلاعاتی به ما نمی‌دهد. (Larmer, 1988, p.25)

برای اینکه این دو گزاره از همدیگر تمایز داده شود، اصل اول را قانون پایستگی قوی و اصل دوم را قانون پایستگی ضعیف می‌نامیم. لارمر با تفکیک این دو اصل، معتقد است که دلیل فلسفی و شواهد تجربی کافی برای تایید اصل پایستگی قوی در اختیار نیست. برای تایید اصل پایستگی قوی سه روش وجود دارد:

۱. تایید مستقیم و تجربی

۲. تایید غیرمستقیم و با استناد به شرط استنتاج معکوس

۳. تایید غیرمستقیم از طریق استنتاج بهترین تبیین

تایید مستقیم و تجربی اصل پایستگی قوی، ممکن نیست؛ زیرا آزمایش‌های فیزیکی همگی ناظر به سیستم‌های بسته روی می‌دهد. در حالی که اصل پایستگی قوی ناظر به همه‌ی رویدادهای طبیعی است که در جهان محقق می‌شود.

شرط استنتاج معکوس (Converse Consequence Condition) نیز برای تایید اصل پایستگی قوی، کاربرد ندارد. مطابق شرط استنتاج معکوس، اگر فرضیه H2 مستلزم فرضیه H1 باشد، آنگاه هر آزمایشی که H1 را تایید کند، فرضیه H2 را نیز تایید می‌کند. به عنوان مثال قانون گرانش نیوتن، مستلزم نظریه کپلر است که بر اساس آن سیارات به صورت بیضی شکل در حال حرکت هستند. بنابراین شواهد تجربی که نظریه کپلر را تایید کند می‌تواند بر اساس شرط استنتاج معکوس، قانون گرانش نیوتن را هم تایید کند. یکی از شروطی که برای اعمال شرط استنتاج معکوس لازم است، این است که فرضیه H2 از لحاظ مصداقی عام‌تر از فرضیه H1 باشد. (Larmer, 1988, p.64) به عنوان مثال دو گزاره زیر را در نظر بگیرید:

۱. ایرانیان قوه تعقل دارند.

۲. همه انسان‌ها، قوه تعقل دارند.

از آنجایی که گزاره ۲ مستلزم صدق گزاره ۱ است و از آنجایی که ایرانیان جزئی از انسان‌ها هستند، لذا تایید گزاره ۱ می‌تواند تایید گزاره ۲ نیز باشد. اما اگر دو گزاره علاوه بر تفاوت مصداقی، تفاوت مفهومی هم داشته باشند در این صورت نمی‌توان از شرط استنتاج معکوس استفاده کرد. به عنوان مثال به این دو گزاره توجه کنید:

۱. ایرانیان قوه تعقل دارند.

۲. همه حیوانات قوه تعقل دارند.

از آنجایی که مفهوم حیوان با مفهوم ایرانی، تفاوت ماهوی دارند لذا تایید گزاره ۱، منجر به تایید گزاره ۲ نمی‌شود. وضعیت مشابهی در ارتباط بین اصل پایستگی قوی و ضعیف وجود دارد؛ زیرا اصل پایستگی قوی از لحاظ مفهومی با اصل پایستگی ضعیف تفاوت دارد و شامل سیستم‌های علی باز می‌شود، لذا تایید اصل ضعیف منجر به تایید اصل قوی نخواهد شد. (Larmer, 1988, p.65)

استنتاج از طریق بهترین تبیین نیز نمی‌تواند اصل پایستگی قوی را تایید کند. برای تبیین اینکه چرا در آزمایش‌های فیزیکی، مقدار کلی جرم و انرژی ثابت می‌ماند، دو فرضیه رقیب

مطرح است. فرضیه اول همان اصل پایداری قوی است که بر اساس آن مقدار کلی جرم و انرژی در هر رویداد فیزیکی ثابت است؛ لذا در رویدادهای آزمایش شده نیز مقدار آن ثابت می‌ماند. اما فرضیه دیگر این است که خداوند به طور معمول از طریق علل ثانویه طبیعی، رویدادهای فیزیکی را محقق می‌کند؛ لذا بر اساس این فرضیه نیز الهیدانان انتظار دارند که در آزمایش‌های فیزیکی، جرم و انرژی بین اشیاء طبیعی منتقل شود ولی مقدار کلی آن ثابت بماند. (Larmer, 2013, p.43)

برای انتخاب بهترین تبیین بین این دو فرضیه رقیب، باید شواهد موجود را ارزیابی کرد. از جمله این شواهد، خوانشی رایج از انفجار بزرگ است که مطابق آن جهان از هیچ به وجود آمده است. (Craig, 2004, p.235) اصل پایداری قوی تبیینی از این رویداد به ما ارائه نمی‌دهد بلکه نافی آن است؛ اما خداپاواران می‌توانند با استناد به عاملیت الهی این رویداد را تبیین کنند. لذا بین این دو فرضیه رقیب، اصل پایداری قوی شروط لازم برای فرضیه برتر را ندارد. همچنین هیچ شبکه باور همگرایی هم وجود ندارد که از طریق تأیید آنها بتوان، اصل پایداری قوی را استنتاج کرد. به عبارت دقیق‌تر اگر در یک شبکه باور همگرا، فرضیه‌های مرتبط با اصل پایداری قوی، از طریق شواهد تجربی تأیید شوند؛ در این حالت، کثرت فرضیه‌های اثبات شده در این شبکه منجر می‌شود تا ما بتوانیم از طریق شرط استنتاج معکوس و استنتاج بهترین تبیین، صحت گزاره مورد بحث را تأیید کنیم. به عنوان نمونه فرض کنید گزاره مورد بحث ما این است: «ویروس کرونا از طریق ذرات معلق در هوا منتقل می‌شود». در یک شبکه باور همگرا، شواهد تجربی متعددی این گزاره را تأیید می‌کنند، از جمله این شواهد عبارتند از:

۱. مطالعات نشان می‌دهند که در مکان‌های بسته با تهویه ضعیف، احتمال انتقال ویروس بیشتر است.

۲. آزمایش‌ها ثابت کرده‌اند که ذرات هواگرد می‌توانند حاوی ویروس زنده باشند و در هوا معلق بمانند.

۳. بیماران بدون تماس مستقیم با فرد آلوده نیز به ویروس مبتلا شده‌اند که نشان‌دهنده انتقال هواپرد بیماری است.

از آنجا که این فرضیه‌های مستقل همگی از طریق شواهد تجربی تأیید شده‌اند و به یک نتیجه واحد (انتقال هواپرد کرونا) همگرا می‌شوند، می‌توان با استنتاج معکوس (استنباط از

اثر به علت) و استنتاج بهترین تبیین (انتخاب ساده‌ترین تبیین که بیشترین شواهد را پشتیبانی کند)، صحت گزاره اصلی را اثبات کرد. با توجه به این که چنین همگرایی بین اصل قوی و سایر گزاره‌های تجربی وجود ندارد، اصل قوی را باید صرفاً یکی از گزاره‌های احتمالی دانست که می‌تواند در تبیین بخشی از پدیده‌ها، مورد استفاده قرار بگیرد. لذا باید آن را در کنار سایر فرضیه‌های رقیب ارزیابی کرد. (Larmer, 1988, p.67)

۲.۶ اشکال مبتنی بر بستر علی طبیعت

با فرض پذیرش اصل پایداری ضعیف و نفی اصل پایداری قوی، همچنان دیدگاه لارمر ناقض قانون پایداری ضعیف است؛ زیرا بر اساس قانون پایداری ضعیف، در یک سیستم بسته، مقدار کلی جرم و انرژی ثابت است. از طرفی با توجه به اصل بستر علی طبیعت، جهان طبیعت یک سیستم بسته محسوب می‌شود؛ در نتیجه امکان مداخله الهی در طبیعت بدون نقض قانون پایداری ضعیف ممکن نیست.

اصل بستر علی طبیعت بدین معناست که طبیعت از لحاظ علی خود بسنده است. به عبارت دیگر هر رویداد طبیعی تنها دارای علت تعیین بخش یا احتمال بخش فیزیکی بی‌واسطه است. (Papineau, 1993, p.22) تعریفی که پاپینو مطرح کرده است، ناظر به اصل بستر علی فیزیک است که رویکردی تقلیل گرایانه محسوب می‌شود. اما اگر چنین رویکردی پذیرفته نشود، می‌توان به خوانشی معتدل‌تر تحت عنوان اصل بستر علی طبیعت دست یافت. اما این اصل چگونه اثبات می‌شود و چه تأثیری بر دیدگاه لارمر دارد؟

اثبات اصل بستر علی طبیعت با طی چند مقدمه انجام می‌شود:

۱. موفقیت‌های علوم تجربی در تبیین رویدادهای طبیعی، نشان می‌دهد که رویدادهای طبیعی علت طبیعی دارند.

۲. اصل پایداری انرژی نشان می‌دهد که در هر رویداد طبیعی، مقدار جرم/انرژی بین علت‌های فیزیکی و معلول، ثابت است، در نتیجه اشیا طبیعی، دارای کفایت علی برای تحقق معلول طبیعی هستند.

۳. بر اساس اصل عدم تعیین مضاعف (Non-Overdetermination) یک رویداد نمی‌تواند دو علت کافی مستقل داشته باشد.

بنابراین از آنجایی که هر رویداد طبیعی، دارای علت طبیعی کافی است (مطابق مقدمه ۱ و ۲)، نتیجه‌گیری می‌شود که هر رویداد طبیعی، فقط دارای یک علت طبیعی کافی و تعیین‌کننده یا احتمال بخش است و هیچ علت کافی متافیزیکی ندارد. (مطابق مقدمه ۳) در نتیجه طبیعت یک سیستم بسته علی است و ادعای لارمر مبنی بر عدم نقض قوانین طبیعت همچنان با اشکال مواجه بوده و ناقض اصل پایداری ضعیف است.

۱.۲.۶ پاسخ لارمر از اشکال مبتنی بر اصل بستر علیت

لارمر اصل بستر علی طبیعت را نقد کرده و نشان می‌دهد که این اصل نه از طریق شواهد علمی تأیید می‌شود و نه از لحاظ منطقی قابل دفاع است. نخست اینکه این اصل بر اساس موفقیت‌های علم در تبیین رویدادهای طبیعی شکل گرفته است اما تاکنون هیچ تبیین علمی کافی برای معجزات ارائه نشده است. از این رو نمی‌توان با نادیده گرفتن معجزات به عنوان نمونه‌های نقض، اصل بستر به عنوان یک اصل تجربی پذیرفت و وقوع معجزات را انکار کرد. بنابراین لارمر تأکید می‌کند که بستر علی یک ادعای متافیزیکی است و شواهد تجربی برای تأیید آن وجود ندارد، لذا خدا باور می‌تواند اصل پایداری ضعیف را بپذیرد اما بستر علی را رد کند. (Larmer, 2013, p.42) دوم اینکه استدلال مبتنی بر عدم تعیین مضاعف در مورد معجزه صادق نیست؛ زیرا علت کافی برای تحقق معجزات، عامل الهی است و نه طبیعت.

بنابراین لارمر با نفی اصل بستر علی طبیعت، تأکید می‌کند که جهان از لحاظ علی یک سیستم باز است و امکان مداخله الهی در قالب معجزات وجود دارد.

۷. نتیجه‌گیری

آن‌چنان که ملاحظه شد، لارمر درباره معجزه سه ویژگی را مطرح می‌کند. اول اینکه معجزه دارای اهمیت مذهبی است. دوم اینکه معجزه از طریق مداخله مستقیم الهی انجام می‌شود. ویژگی آخر اینکه معجزه ناقض قوانین طبیعت نیست. از این روی تعریف لارمر را می‌توان تکمیل‌کننده تعریف آکوپناس از معجزه دانست با این تفاوت که لارمر با تفکیک بین قوانین طبیعت و شرایط مادی، چگونگی تحقق معجزه را بیان کرده و سعی می‌کند تا با رویکردی نوین از سازگاری معجزه و قوانین طبیعت دفاع کند. برای این منظور ایشان تأکید

دارد که خداوند بدون نقض قوانین طبیعت، در شرایط مادی مداخله کرده و می‌تواند مقداری جرم یا انرژی را از عدم خلق کند یا اینکه مقداری از آن را معدوم کند.

اما ایجاد کردن یا حذف کردن جرم و انرژی توسط عامل فراطبیعی، با دو اشکال مهم مواجه است. اول اینکه مطابق قانون پایستگی انرژی، مقدار کلی جرم و انرژی در رویدادهای طبیعی ثابت است؛ لذا اگر خداوند مقدار جرم و انرژی را تغییر دهد، قوانین طبیعت را نقض کرده است. چنان‌که ذکر شد این اشکال نادرست است؛ زیرا برداشت صحیح از قانون پایستگی جرم و انرژی نشان می‌دهد که این قانون فقط در سیستم‌هایی که از لحاظ علی بسته هستند، اعمال می‌شود. اشکال دوم مبتنی بر اصل بستر علی طبیعت بوده و برای تکمیل اشکال اول به کار می‌آید. مطابق این اصل جهان یک سیستم بسته علی است و فقط بر علل طبیعی تکیه دارد؛ لذا قانون پایستگی نسبت به همه رویدادهای طبیعی اعمال می‌شود. از این رو معجزه به عنوان مداخله الهی، همچنان ناقض قوانین طبیعت باقی می‌ماند.

در پاسخ به این اشکال بیان شد، که اصل بستر علی نه از طریق شواهد علمی تأیید می‌شود و نه از لحاظ منطقی قابل دفاع است؛ زیرا بر اساس یافته‌های کیهان‌شناسی در خصوص ابتدای جهان، نظریه مه‌بانگ نشان می‌دهد که جرم و انرژی در جهان ایجاد شده است. همچنین بر اساس دیدگاه تعامل گرایی در فلسفه ذهن، بین ذهن به عنوان امری فراطبیعی و جسم تعامل علی برقرار است. از این رو دلیلی بر بستر علی طبیعت وجود ندارد و جهان از لحاظ علی یک سیستم باز محسوب می‌شود که امکان مداخله الهی در قالب معجزات را فراهم می‌کند.

کتاب‌نامه

- دادجو، ابراهیم، (۱۳۹۹)، ذات‌گرایی جدید مابعدالطبیعه جدید، ذهن، شماره ۸۴، ۷۷-۱۱۲.
- نریمانی، نیما، زارع، روزبه، کدخداپور، جمال، و شاهین‌نیا، نیلوفر، (۱۴۰۱)، اراده‌ی آزاد و چالش‌های علمی و فلسفی معاصر، تهران، انتشارات پارسیک.
- نصیری، منصور، (۱۳۹۷)، استنتاج بهترین تبیین قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

Aquinas, T. (1928), *The Summa Contra Gentiles: The Third Book - Parts I & II*, London: Burns Oates & Washbourne.

Augustine, S. (2015), *City of God*. Translated by Marcus Dods. Roman Roads Media.

- Corner, D. (2007), *The Philosophy of Miracles*, First, New York, Continuum.
- Craig, W. L., & Copan, P. (2004), *Creation Out of Nothing: A Biblical, Philosophical, and Scientific Exploration*. Baker Academic.
- Dardis, A. (2008), *Mental Causation: The Mind-Body Problem*. New York, Columbia University Press.
- Flew, A. (1966), *God and Philosophy*. London: Hutchinson & Co.
- Fodor, Jerry (1981), "The Mind-Body Problem. Scientific American", 244(1), 114-25.
- Holland, R. F. (1965), "The Miraculous". American Philosophical Quarterly, 2(1), 43-51.
- Hume, D. (2007), *An Enquiry Concerning Human Understanding*, First, Oxford, Oxford University Press.
- Larmer, R. (1988), *Water into Wine? An Investigation of The Concept of Miracle*, First, Montreal, McGill-Queen's University Press.
- Larmer, R. (2011), "Miracles, Divine Agency, and the Laws of Nature". Toronto Journal of Theology, 27(2), 267-290.
- Larmer, R. (2013), *The Legitimacy of Miracle*, First, Lanham, Lexington Books.
- McDermid, K. (2008), *Miracles: Metaphysics, Physics, and Physicalism*. Religious Studies, 44, 125-147.
- Murphy, N (2000). "Divine action in the natural order: Buridan's ass and Schrödinger's cat". In: F.L. Shults, N.C. Murphy and R.J. Russell, eds. *Philosophy, science and divine action*. Boston: Brill, pp. 325-357.
- Papineau, D. (1993), *Philosophical Naturalism*. Oxford: Blackwell.
- Swinburne, R. (1970), *The Concept of Miracle*, First, London, Macmillan.
- Twelftree, G.H. (2011). *The Cambridge Companion to Miracles*. Cambridge: Cambridge University Press.